

τῶν περιουσιών τῶν μονῶν καὶ τῶν πλουσίων. Τὸ σχέδιο ἡταν^η ἐνοχοποίηση δλῶν στὸ κίνημα κι' ἡ σφαγὴ τους μὲ κύρια αὐνέπεια τῇ δήμευση. Τὸ σχέδιο αὐτὸς μὲ πολλὴ δολιότητα κι' ὑποκρισία ἔκρυψε ἀπ' δλους. "Οταν δῆμως στὶς 3 Μαΐου τοῦ 1821 Ἐφτασαν ἀπὸ τῇ Συρίᾳ ἐνισχύσεις ἀπὸ 4 χιλ. στρατιώτες, τότε ἔριξε τὸ προσωπεῖο κι' ἄφησε νὰ φανοῦν οἱ πραγματικοὶ σκοποὶ του. Δέχτηκε καταγγελίες ἐναντίον τῶν μονῶν, τῶν κοινοτήτων, καθὼς κι' ἐναντίον προσωπῶν, πῶς δῆθεν ἔχουν ἅρματα κρυμμένα καὶ πῶς βρίσκονται συνεννοημένοι μὲ τοὺς ἐπαναστάτες τῶν νησιῶν ἀπ' ὅπου περιμέναν ἐνισχύσεις γιὰ νὰ ἐστηκωθοῦν. Συλλήψεις ἐνεργήθηκαν κι' ἔγιναν ἔρευνες σ' δλα τὰ σημεῖα τοῦ νησιοῦ. γιὰ νὰ βρεθοῦν τὰ κρυμμένα δπλα καὶ πολεμοφόδια! 'Ονομαστικὸς δὲ κατάλογος ποὺ περιλάβαινε 486 πρόσωπα κληρικῶν καὶ λαϊκῶν συντάχτηκε κι' ὑποβλήθηκε. τότε στὴν Πύλη μὲ τὴν ἔρωτηση ἀν ἐπρεπε νὰ σφαγοῦν ἡ δχι «καθ' δσον οὐδὲν ωφελεῖ δ ἀφοπλισμὸς ἐν δσῳ μένουν ἐν τῇ ζωῇ οἱ ἐν τῷ καταλόγῳ πλούσιοι κι' Ισχυροί, οἵτινες εὐκόλως δύνανται καὶ δπλα νὰ προμηθευθῶσιν ἔξωθεν καὶ ἐπαναστατικὴν κίνησιν νὰ προκαλέσωσι διὰ τῆς ἐπιρροῆς των ἐν τῇ νήσῳ». Συγχρόνως κάλεσε στὴ Λευκωσία τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς ἡγούμενους τῶν μοναστηριῶν καὶ τοὺς πρεσβύτες τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν, δλους ἐκείνους, πούχεν ἀναγράψει στὸν κατάλογο, μὲ τὸ πρόσχημα πῶς ἥθελε νὰ τοὺς συμβουλευθεῖ γιὰ τὴν κατάσταση. "Οσοι δὲν ἥλθαν μόνοι τους ἔστειλε στρατιώτες καὶ τοὺς ἔφερε στὶς 12 Ιουνίου. Μονάχα 16 πρόθιασαν καὶ κρύφτηκαν, ἔνω οἱ ἄλλοι 470 ποὺ παρουσιάστηκαν, ρίχτηκαν στὶς φυλακὲς καὶ τὰ μπουντρούμια.

Κι' ἐνῶ τὸ νησὶ περνοῦσε στιγμὲς μιᾶς θανατερῆς διγωνίας γιὰ τὶς συλλήψεις τόσων ψυχῶν, γιὰ τὶς καταδιώξεις καὶ τὶς ἔρευνες, ἀποβιβάστηκε στὴ Λάρνακα ὡς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας δ Κύπριος ἀρχιμανδρίτης Θεοφύλακτος Θησέας, κομίζοντας τὶς προκηρύξεις τοῦ 'Υψηλάντη, τερατολογώντας γιὰ τὶς ἐπιτυχίες τῆς 'Ἐπαναστάσεως στὴ Βλαχιά καὶ προτρέποντας τὸ λαὸς σὲ καθολικὴ ἔξέγερση. "Εγραφε δὲ πρὸς τοὺς Ψαριανούς, τοὺς 'Υδραίους καὶ τοὺς Σπετσιῶτες προτρεπτικὰ γράμματα, δπως σπεύσουν σὲ βοήθεια τῶν Κυπρίων. Τὸ γράμμα στοὺς Ψαριανούς δὲν βρέθηκε, δῆμως ἐκεῖνο πρὸς τοὺς 'Υδραίους διασώθηκε. Περιέχει δὲ τὰ ἔξῆς:

«Ἐντιμότατοι καὶ φιλογενεῖς τῆς ἐνδόξου νήσου 'Υδρας Δημογέροντες,

"Η παροῦσα μου ἀδελφικὴ πρὸς τὴν ἐντιμότητά σας γραφὴ θέλει ἐγχειρισθῆ ἀπὸ τὸν γνήσιον ἀδελφὸν μου Θεόφιλον Θησέα 'Αρχιμανδρίτην, δστὶς ἔρχεται ἐκεῖ σκοπὸν ἔχων τῆς πατρίδος του τὴν ωφέλειαν

καὶ χρέος ἀπαραίτητὸν δλῶν ἡμῶν δσοι θέλουν νὰ δνομάζονται ἀληθεῖς "Ελληνες. Φέρει γράμμα μου πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατὸν 'Αρχιστράτηγον τοῦ 'Υψηλοτάτου 'Αλεξάνδρου πρὸς τὸν ἀδελφὸν του Δημήτριον. 'Εάν δὲν ἐκλαμπρότης του εύρισκεται εἰς τὴν νήσον σας θέλει δὲν διος παρουσιασθεῖ καὶ τὴν ἐγχειρίσει εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά του καὶ θέλει λάβει τὰς ἐγγράφους προσταγάς του διὰ νὰ μᾶς τὰς στείλῃ δπου ὑπάρχω... 'Η πατρίς μου ἀδελφοὶ εἰναι ή Κύπρος καὶ αὐτὴ νήσος τῆς 'Ελλάδος, ἀνεκδιήγητα εἰναι τὰ δεινὰ καὶ αἱ τυραννίαι δσας ὑποφέρει ἀπὸ ἔχθροὺς Βαρβάρους ή δυστυχῆς αὕτη νήσος. Λάβετε λοιπὸν εύσπλαχνὰ διὰ τοὺς ἀθλίους ἀδελφοὺς καὶ ἐνεργήσατε εἰς τοῦτο διὰ τὸ δποῖον σᾶς παρακαλῶ, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν της καὶ θέλετε ἔχει τὴν μὲν ἀνταμοιβὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὸν δὲ ἔπαινον ἀπ' δλην τὴν 'Ελλάδα καὶ δι' αἰώνας εὐγνώμονας τοὺς δυστυχεῖς Κυπρίους.

"Ο παντοδύναμος Θεός νὰ σᾶς ἐνδυναμώνῃ καὶ νὰ σᾶς διδῇ τὰ τρόπαια κατὰ τῶν δγρίων ἔχθρῶν. δπως διὰ τὴν τιμὴν τοῦ Γένους μας δμογενεῖς φίλτατοι, τὸ δποῖον θέλει παραδόσει τὰ ἐνδοξα δνόματά σας εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς τὴν εὐλογίαν, είθε, είθε, είθε γένοιτο Θεὲ βασιλεῦ!

"Υγιαίνετε καὶ εύδαιμονείτε, ύγειαν δίδοντες καὶ εύδαιμονούντες τοὺς ἀδυνάτους ἀδελφούς σας φιλογενέστατοι.

Τῆς ἐντιμότητός σας πιστὸς φίλος καὶ ἀδελφός,
δ Κυπρίων Θησέας

Τῇ 3 Ιουλίου 1821 ».

"Ο Θησέας μὲ κάποιο Χατζῆ Πετρῆ ἐστειλε τὰ γράμματα τῆς 'Εταιρίας πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο Κυπριανὸν καὶ τὸν μυημένο προεστῶτα τῆς Λευκωσίας Μιχάλη Γλυκύ, μὲ τὴ σύσταση ή 'Ἐπανάσταση νὰ κηρυχθῇ ἀμέσως. Δυστυχῶς δ Χατζῆ Πετρῆς πιάστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μαζὶ μὲ τὰ γράμματα τῆς 'Εταιρίας, πούφερε μέσα σὲ δερμάτινο σάκκο (βούρκα). 'Ετοι οἱ ὑποψίες τοῦ Μουσταφᾶ Μεχεμέτ πῆραν πιὸ συγκεκριμένη μορφή, μὲ πειστήρια πιὰ τῆς ἐνοχῆς τῶν κληρικῶν καὶ τῶν προεστῶτων. 'Ο κυπριακὸς λαός, βλέποντας τὴν ἐξαγρίωση καὶ τὰ μέτρα τῶν Τούρκων, ἔμεινε δισταχτικός, μά κατὰ βάθος ἥθελε τὴν ἐπανάσταση ἐλπίζοντας σὲ μιὰ καλλίτερη μέρα καὶ ποθῶντας δλόψυχα τὸ τέλος τῆς σκλαβιᾶς του. Καὶ τοὺς πόθους αὐτοὺς ἐκδήλωσε φανερά, δταν λίγο ἀργότερα, στὶς 19 Ιουνίου, κατέπλευσε στὴν Κύπρο δ πυρπολητὴς Κανάρης μὲ τρία πλοῖα, ἔχοντας ἀνε-

6. Ιωακ. Ν. Τομπάζη. Οι ἀδελφοὶ 'Ιάκωβος καὶ Μανώλης Τομπάζης, συμβολὴ εἰς τὴν ιστορίαν τῆς Εθνικῆς παλιγγενεσίας."Εν 'Αθήναις 1912, σελ. 215-226.

μισμένη τὴ σημαία τοῦ ἀγῶνα στὰ κατάρτια τῶν καραβιῶν του.

Καὶ στὴν ἀρχὴ λιμενίστηκε στὸν δρόμο τοῦ "Άγιου Στέργιου κι' ὅστερα στὴν "Ασπρόβρυση κοντά στὴ Λάπηθο, διόπου πλήθη ἐνθουσιασμένων χωρικῶν κατέβηκαν στ' ἀκρογιάλι, κατσιφιλῶντας τοὺς λίγους Ψαριανούς, ποὺ ἀποβιβάστηκαν στὴ στρητά. Ζητώκραυάζαν γιὰ τὴν "Επανάσταση. "Αλλὰ δὲν ὑπῆρχεν ἀρχηγὸς ἴκανὸς γιὰ νὰ κινήσῃ τοὺς χωρικοὺς καὶ τοὺς προύχοντας. Τὸ φθάσιμο τῶν πλοίων τοῦ Κανάρη, καθὼς κι' ἡ ἀφίξη τοῦ ἀρχιμανδρίτη Θησέα δὲν ἤστην τυχαῖα. Φαίνεται πὼς οἱ ἐταιριστὲς εἰχαν ἀποφασίσει τὴν κήρυξη τῆς "Επαναστάσεως, ἀλλ' ἡ σύλληψη τῶν περισσότερων, καθὼς κι' ἡ ἀνακάλυψη τῶν προτρεπτικῶν γραμμάτων τῆς "Εταιρίας, ματαίωσε τὸ κίνημα. "Ετσι δὲ Κανάρης, ἀφοῦ ἔμεινε λίγες μέρες στὴν "Ασπρόβρυση κι' ἀφοῦ ἐφοδιάστηκε μὲ πολλὰ τρόφιμα, ποὺ πρόθυμα καὶ δωρεάν τοῦ πρόσφεραν οἱ χωριάτες, ἀναχώρησε ἀπὸ τὸ νησί. Λέγεται πὼς πῆρε μαζὶ του πολλοὺς νέους, ποὺ σχημάτισαν τὸν πρῶτο πυρῆνα τῆς «Κυπριακῆς Φάλαγγας», ποὺ κατόπιν ἀγωνίστηκε καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τοῦ ἀγῶνα στὴν κυρίως "Ελλάδα καὶ διξάστηκε στὰ πεδία τῶν μαχῶν, ποὺ πῆρε μέρος. Πολλοὶ ἀμφισβήτησαν ἡ ἀγνόησαν τὴν ἀφίξη τοῦ Κανάρη στὴν Κύπρο, ἀλλὰ τὸ ζήτημα πραγματευθῆκαμε εἰδικότερα ἀλλοῦ, στὸ φύλλο τῆς 12 Ιουλίου 1947 τῆς Ἐφημερ. «"Εθνος»⁷.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀναφένονται περισσότερο τὸ φανατισμὸς τῶν Τούρκων κι' ἡ λύσσα τοῦ Κουτσούκ Μεχεμέτ πολλαπλασιάστηκεν ἐναντίον τῶν κληρικῶν καὶ τῶν προυχόντων, ποὺ θεωροῦσεν ὑπεύθυνους γιὰ τὶς σκηνές τὶς "Ασπρόβρυσης καὶ τὴν τροφοδοσία τοῦ Κανάρη. Νέες συλλήψεις ἐνεργήθηκαν, ἐνῶ συγχρόνως ἔλαβε τὴν ἀπάντηση τῆς Πούλης γιὰ τὴ σφαγὴ τῶν κληρικῶν ἐκείνων, τῶν κοτζαμπάσηδων καὶ τῶν πλούσιων πούρχεν ἀναγράψει στὸν κατάλογο τῶν προγραφῶν. Ἀμέσως πῆρεν δημήρους τοὺς τέσσαρες μητροπολίτες, κἀλεσε δὲ στὴν Λευκωσία τοὺς ἀγάδες τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν γιὰ νὰ σκεφθῇ μαζὶ τους τὸν τρόπο ποὺ θὰ ἐκτελοῦσε τὸ σουλτανικὸ διάταγμα τῆς σφαγῆς. "Ηθελεν δὲ οἱ Μουσουλμάνοι νὰ πάρουν μέρος ὡς συνυπεύθυνοι κι' δχι μόνος αὐτός. Καὶ στὴν ἀρχὴ μερικοὶ ἤσαν δισταχτικοί, ἀν ἐπερπε νὰ σφαγοῦν δὲ οἱ φυλακισμένοι. "Η μακροχρόνια συμβίωση Τούρκων κι' "Ελλήνων εἶχε δημιουργήσει στενὲς φιλίες, γνωριμίες καὶ σχέσεις ἀνάμεσα τῶν δύο φυλῶν. Τελειωτικά δύος ἀποφασίστηκε, διόπως τὸ διάταγμα ἐκτελεσθῆ κατὰ γράμμα. Ἀφοῦ διαβάστηκε πάλι μπροστά

σ' δλους ἐπιδοκιμάστηκε καὶ δόθηκε διαταγὴ στὸν Κιουτσούκ Μεχεμέτ ν' ἀρχίσῃ ἀμέσως τὴ σφαγὴ: Σ' δλους τοὺς πιασμένους προτάθηκε τότε ἡ ἀλλαξιοπιστία γιὰ νὰ σωθοῦν. Μὰ δὲ Κυπριανός, ἔχοντας καὶ τὴ γνώμη τῶν ἄλλων, ἀπάντησε θαρραλέα:

—«"Η Ρωμιοσύνη δὲν πεθαίνει" δοσο τὸ δέντρο της κλαδεύεται τόσο φουντώνει! Σκοτώστε μας!...»

Τὴν Σάββατο ἀπόβραδο τῆς 9 Ιουλίου 1821, δταν δὲ Κιουτσούκ Μεχεμέτ πρόσταξε νὰ κλεισθοῦν οἱ πόλες τῆς Λευκωσίας κι' ἔκει στὴν πλατεία τοῦ ἄλλοτε παλατιοῦ τῶν Λουζινιάν νὰ δοηγηθοῦν οἱ τέσσαρες μητροπολίτες καὶ μαζὶ τους μερικοὶ ἐπίσημοι τοῦ νησιοῦ. Πρώτος ἐμφανίζεται μέσα σὲ κουστωδία γενιτσάρων, διρχιεπίσκοπος Κυπριανός, ἀτάραχος καὶ σοβαρός, κι' ἀφοῦ εὐλόγησε τὴν τριχιά τῆς ἀγχόνης, ἔτεινε τὸν τράχηλο στὸ δήμιο, ἀναφωνῶντας: «Τώρα ἔκτελεσε τὴν προσταγὴ τοῦ Κυρίου σου». Σύμφωνα μᾶλλον ἀφηγήσεις, λέγεται πὼς ἐπανέλαβε τὴ φράση πὼς ἡ "Ελλάδα δὲν πεθαίνει, δοσο κι' ἀν τὴν πελεκᾶνε. Τὸν κρέμασαν στὴν ἀπέναντι τοῦ παλατιοῦ συκαμνιά, ποὺ σωζεται ἀκόμη. Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς φυλακίσεώς του καὶ κατ' αὐτὴ τὴν ἀπαγχόνιση ἔδειξε ἀνωτερότητα κι' εὔσταθεια φρονήματος, ἀντάξια τῶν μαρτύρων τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Κάποιος αὐτόπτης, ὃς ἔξῆς περιέγραψε τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Κυπριανοῦ: «Αἱ τελευταῖαι στιγμὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, καθ' ἀοὶ εἰδότες ἐβεβαίωσαν, ἐφάνησαν τῷ δόντι τοιγμαὶ πίστεως ἀκραίφονούς, δποίας παρασκευάζει ἐν περιπτώσεσι τοιαύταις συνείδησις ἀκηλίδωτος, καρδία ἀγαθοποιὸς καὶ μεγάλη, περιφρόνησις τῆς προσκαίρου ζωῆς καὶ προσδοκία τῆς μακαρίας ἐκείνης, ἥν δὲ Θεός ἐπιφυλάσσει τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». "Αν καὶ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς συλλήψεως τούχαν προτείνει τὴ δραπέτευση καὶ τὴ σωτηρία, αὐτὸς ἀπέρριψε τὴν προσφορά καὶ προτίμησε νὰ μαρτυρήσῃ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους: «"Αν φύγω, εἴπεν, οἱ Τούρκοι θὰ ὑποψιασθοῦν περισσότερον καὶ θὰ φονεύσουν πολλούς". Καὶ ἥλθεν ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν. Νά δὲ ἀληθινὸς ποιμήν. Κι' ἔπεισε σάν πραγματικὸς μάρτυρας τῆς "Εκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδας".

Συγχρόνως ἀποκεφαλίζεται στὴν Ἱδια θέση, δ Γεώργιος Μασσούρης, Λεμησοσηνὸς ἐπιτετραμμένος τοῦ νησιοῦ στὴν Κωνσταντινούπολη κι' ὅστερα καρατομοῦνται οἱ τρεῖς μητροπολίτες, δ Πάφου Χρύσανθος, δ Κιτίου Μελέτιος κι' δ Κυρηνείας Λαυρέντιος. Στὸν πλάτανο τῆς πλατείας κρέμασαν τὸν ἀρχιδιάκονο τοῦ Κυπριανοῦ Με-

7. Μιχαλοπούλου Φ. "Αρθρον: "Αγγωστοι εἰδήσεις περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Κύπρῳ 1821 («"Εθνος» φύλ. 12 Ιουλίου 1947).

8. Πιερίδου, Σύντομος Ιστορία τῆς Κύπρου. "Εκ Κύπρῳ 1903 σελ. 24 καὶ Ξ. Φαρμακίδου: Κυπριακά Εἰκονογραφήματα ἐν Ἀμμοχώστῳ 1890 σελ. 8-13. Κύπριος Μας Latrie: Le Correspondant τῆς 25 Ιουνίου 1847.

λέτιο καὶ μαζὶ του κάποιο βοσκό Δημήτρη, πούφεραν στὴ Λευκωσία ὡς ψευδομάρτυρα γιὰ νὰ βεβαιώσῃ πὼς δὲ Κυπριανὸς εἶχε στείλει γράμματα στὶς ἔξοχὲς ποὺ παρακινοῦσαν α' ἐπανάσταση τοὺς χωριάτες καὶ παρώτρυναν τὴ σφαγὴ τῶν Ὀθωμανῶν, δταν θὰ δίδονταν τὸ σύνθημα ἀπὸ βολὴ κανονιοῦ στὴν πρωτεύουσα. 'Αργότερα τὴ νύχτα ἀποκεφαλίσθηκαν κι' οἱ τρεῖς δημογέροντες τῆς Λευκωσίας. Τὴν ἀκόλουθη μέρα καρατομήθηκαν οἱ ἡγούμενοι δλῶν τῶν μοναστηρίων καὶ πολλοὶ καλόγεροι, ποὺ μὲ μιὰν ἀφάνταστη ἀταράξια καὶ πίστη δέχτηκαν τὸ μαρτύριο. "Αν κι' οἱ Τούρκοι προέτρεπαν πολλοὺς ν' ἀλλαξιοπιστήσουν γιὰ νὰ σωθοῦν, δμως κανεῖς δὲν πρόδωσε τὸ φτωχικὸ ράσο τοῦ Ραγιᾶ μοναχοῦ. 'Απὸ τὶς 9 ἔως τὶς 14 Ἰουλίου εἶχαν σφαγῆ ἢ κρεμασθῆ ἢ ὅπωσδήποτε ἀφανισθῆ δλοι οἱ κλεισμένοι στὶς φυλακὲς καὶ γραμμένοι στὸν κατάλογο τῶν προγραφῶν, ἔξω ἀπὸ λίγους ποὺ ἔξωμοσαν. Συγχρόνως ἀποσπάσματα φανατισμένων Γενιτσάρων καὶ Τούρκων στρατιωτῶν διεσκορπίσθηκαν στὶς δευτερεύουσες πόλεις, στὰ χωριά καὶ στὶς ἔξοχές, δπου ἔσφαζαν, ἀπαγχόνιζαν ἢ αἰχμαλώτιζαν, δσους θεωροῦσαν σὰν υποπτοὺς ἢ δσους ἥθελαν νὰ ληστέψουν καὶ κυρίως τοὺς πλούσιους. Πολλοὶ ἔξωμοσαν τότε γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὸ θάνατο, κι' ἀλλοι γιὰ νὰ σώσουν τὴν περιουσία τους, ἀλλά μὲ τὸ χρόνο γύρισαν στὴν Ὁρθοδοξία. Πολλοὶ δραπέτευσαν στὴν Εύρωπη μὲ πλοῖα ξένων ἢ καὶ Ἐλλήνων, ποὺ βρέθηκαν τότε στὰ λιμάνια τῆς Κύπρου. 'Η κινητὴ κι' ἀκίνητη περιουσία δλῶν αὐτῶν ἐδημεύθηκαν. Τὴ δὲ μερίδα τοῦ λέοντος ἐπαιρνεῖ δὲ Κιουτσούκ Μεχεμέτ κι' ἀγάδες, καθὼς κι' δὲ Γάλλος διερμηνέας Λαπιέρ, στενὸς συνεργάτης τοῦ Τούρκου διοικητῆ.

«Πάντων τῶν φονευθέντων καὶ δραπετευσάντων, λέγει κάποιος αὐτόπτης, ἡ κινητὴ καὶ ἀκίνητος περιουσία, πάντων τῶν μοναστηρίων, τὰ ἱερὰ καὶ λοιπὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, μεγάλης ὄντα ἀξίας ἐδημεύθησαν καὶ ἐδημοπρατήθησαν πρὸς διφελος τῆς Κυβερνήσεως καὶ πλουτισμὸν τῶν ἐνεργησάντων τὴν ἑκποίησιν, ίδιως δὲ τῶν ἀκινήτων ἀντὶ εὔτελοῦς τιμῆματος περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν ἐντοπίων ἀγάδων. 'Αμέτοχος δὲ μεγάλων ὠφελειῶν δὲν ἔμεινε καὶ δὲ τὰ μέγιστα συντελέσας εἰς τὴν θανάτωσιν τοσούτων ἀθώων Γεώργιος Λαπιέρ, δὲ διερμηνεὺς τοῦ γαλλικοῦ πραξείου καὶ φίλος στενὸς τοῦ Κιουτσούκ Μεχεμέτ». (Σαριπόλου Ν.: Αὐτοβιογραφικὰ Ἀπομνημονεύματα, ἐν Ἀθήναις 1889, σελ. 8 - 12). 'Ο ἀριθμὸς τῶν θυμάτων κατ' ἀλλοὺς ἀνέβηκε στοὺς 470 νεκρούς, κατ' ἀλλοὺς στοὺς δικτακόσους καὶ κατ' ἀλλοὺς στὶς δυὸς χιλιάδες. 'Η δὲ σφαγὴ βάσταξε τριάντα μέρες, δπότε δὲ Κιουτσούκ Μεχεμέτ πρόσταξε νὰ σταματήσει ἡ αίματο-

χυσία, χωρὶς νὰ πάψουν κι' οἱ καταδιώκεις κι' οἱ συλλήψεις τῶν ὑπόπτων.

Γιὰ νὰ δειχθῇ τὸ μέγεθος τῶν δημεύσεων παραθέτουμε ἔγγραφο, δπου φαίνεται λεπτομερῶς πόσα σκεύη, πόσα χρήματα καὶ πόσα ζῶα πήραν οἱ φανατισμένοι Τούρκοι ἀπὸ τὴν πλούσια μονὴ τῆς Κύπρου. Σώζεται στὸν κώδικα τοῦ μοναστηρίου καὶ φέρει τὴν ἐπιγραφή: «Σημείωσις τῶν δσων ἥρπασαν ἀπὸ τὸ μοναστήριον τῆς Κύπρου οἱ ἀνθρωποι τοῦ ἡγεμόνος Κιατσούκ Μεχεμέτ, δτε Κεχαγιάς τοῦ Σολεϊμάν ἀγά, δ Κουρτάν Ἀγάση καὶ δ Κέντζ-Οσμάναγας καὶ κιατίπης Μιληκέ Νεντζίπ-Ἐφέντς καὶ δέκα του Φεχλίδες ἐν ἔτει 1821». 'Ο κατάλογος δὲν ἀναφέρει τὰ ποσά τῶν μετρητῶν, ποὺ περιείχαν μέσα τὰ σεντούκια, οὕτε τὴν ἀξία τῶν πολυτίμων μετάλλων, ποὺ ἀρπάζαν οἱ Τούρκοι. «Ἐνα στεφάνι μὲ μαργαριτάρια καὶ πετράδια ἀξίας γρ. 14,000. «Ἐνα σεντούκι καπλαντισμένον μὲ βελούδον τὸ μῆκος μιὰ πήχυ, καὶ τὸ φάρδος δυὸς ρούπια, τὸ ψήλος δυὸς ρούπια, γιομάτο φλουριά. «Ἐνα σιδερένιο σεντούκι μῆκος ἡμίσειαν πήχυν, φάρδος δυὸς ρούπια, τὸ ὑψος ἡμίσειαν πήχυν γιομάτο μονέδα λογῆς λογιῶν. «Ἐνα τέταρτον σεντούκι ἡμίσειαν πήχυν μῆκος, τὸ πλάτος του ἡμίσειαν πήχυν, τὸ ὑψος του ἡμίσειαν πήχυν γιομάτο τάλληρα. Εἰς μετρητά μὲ διαφόρων μερῶν γρ. 90,000. Ασημί δάβδους δκάδες 60. Χρυσάφι δάβδους δραμ. 5,800. «Ἐτερα χρήματα, δποῦ ἔλαβεν δ Κέντζ-Οσμάναγας εἰς Λευκωσίον. 4 καντήλες χρυσές ἀξίας 55.000 γρ. Πρὶν θανατώσει τὸν ἡγούμενον ἔλαβε παρ' αὐτὸν γρ. 55,000. Διά χερδὸς τοῦ Κέντζ-Οσμάναγα λάδι δκάδ. 3,000. Κηρὶ καφούρι διά τοῦ ίδιου δκάδ. 150. Διά τοῦ ίδιου κηρίον δκάδες 13,60. Διά τοῦ ίδιου μουλάρια 25 πρὸς γρ. 500 γρ. 12,000. «Ο ίδιος μετόχια 30 ἴππους πρὸς γρ. 200, γρ. 6000. «Ἐνα σεντούκι ἡμίσειαν πήχυν μῆκος, δυὸς ρούπια φάρδος καὶ ἔνα ρούπιν ὑψος, γιομάτον τζεβαχερικά, χρυσά νομίσματα, ἀφιερωθέντα ὑπὸ χριστιανῶν, Οἱ ἀνθρωποι ἥρπασαν ἀπὸ διάφορα μετόχια μοναστηρίου γρ. 75,000. «Ο Κέντζ-Οσμάναγας καὶ δ Χατζῆς Ομέραγας ἔλαβον καὶ ἔφερον ἀπὸ τὸ μοναστήρι του τάπητες καὶ 120 κιλίμια. Τυριά δπου ἔστειλαν εἰς Λευκωσίαν 14,000. Μυτζήθρες κομμάτια ωσαύτως 6.000. «Αλυμα καὶ πιπέρια περὶ δκάδες 1,200. «Ασημικά ἔτερα δκάδες 46. «Ο Χοτζεκιάνης ἔνα σταυρὸν θαυμάσιον μὲ διαμαντικά. Τάφρια, χανέπια, δισκάρια, πηρούνια καὶ κοχλιάρια τῶν πατέρων ἀσημένια κομμάτια 500. Ωρολόγια Κόρφου πατέρων 60. «Ἐννιά στητὰ ὠρολόγια, θαυμαστὰ 5. «Ἐπτά πολυέλαιοι ἀσημένιοι, οἱ μικρότεροι δκάδες 35, οἱ μεγαλύτεροι δκάδες 85. «Ετι 32 καμήλους ἔφδων ἔφδρτωσαν τὰ ἀνωτέρω συλληφθέντα καὶ ἀλλα διάφορα». «Ἀπὸ τὸ σημείωμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ κρ-

νει κανεὶς τὴν εύρυτητα τῆς δημεύσεως τῶν περιουσιῶν τῶν δυστυχισμένων Κυπρίων. Κινητὴ περιουσία δὲν ἔμεινε στὰ χέρια τῶν χριστιανῶν. Τὴν ἀρπάξαν οἱ Γενίτσαροι κι' οἱ Τούρκοι. Τέτοιο τραγικό τέλος ἔλαβεν ἡ ἀπόπειρα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, δπως ἐπαναστατήσει ἐναντίον τῶν τυράννων του καὶ πάρει μέρος στὸν ἀγῶνα τῆς παλιγγενεσίας τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. 'Ἄλλα δὲν τὸ τέλος ὑπῆρξε τέτοιο, δμως δ ἀγῶνας αυνεχίστηκε στὴν κυρίως Ἐλλάδα, δπου κατέφυγαν πολλοὶ νέοι Κύπριοι καὶ κατατάχτηκαν στὴν δνομαστὴ «Φάλαγγα τῶν Κυπρίων» ποὺ ἀγωνιστήκε παντοῦ κάτω ἀπὸ τὸ στρατηγὸ Χατζῆ Πέτρο. Στὸ Μεσολόγγι, ἔπεισαν πολλοὶ Κύπριοι, κατὰ δὲ τὴ μάχη τῶν Ἀθηνῶν τὸ 1827, 130 παιδιά τῆς Μεγαλονήσου σκοτώθηκαν στὴν πεδιάδα καὶ στὴν ἀκτὴ τοῦ Φαλήρου. Στὸν κατάλογο τῶν ἀγωνιστῶν ποὺ σώζεται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη πεντακόσιοι δύδοντα Κύπριοι ἦρθαν στὴν Ἐλλάδα καὶ πολέμησαν κατὰ τὴν περίοδο 1821-1829, ἀπὸ τοὺς δποίους οἱ περισσότεροι ἔπεισαν σὲ διάφορες μάχες. 'Ο δέ

Χατζῆ Πέτρος, ποὺ πολλὲς φορὲς στρατηγήσει τῶν Κυπρίων, ἔλεγε δεῖχνοντας τὰ παράσημα, ποὺ κοσμοῦσαν τὰ στήθη του. «Ἄδτα μοῦ τᾶδε κεν δ ἡρωισμὸς κι' η παλικαριά τῶν Κυπρίων Φαλαγγιτῶν».

Τέτοιος χείμαρρος αἰματος χύθηκε τόσο στὴν Κύπρο, δσο καὶ στὴν ἄλλη Ἐλλάδα κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 21 καὶ μὲ τέτοιες πράξεις διαπίστωσαν οἱ Κύπριοι τὸν ἀρρηχτὸ δεσμὸ τους πρὸς τὴν Ἐλλάδα. "Αν κι' δ ἀγῶνας ἦταν ἀνισος μὲ τὴν ἀποτυχία σίγουρη, δμως οἱ τολμηρότεροι ἐταιριστὲς κινήθηκαν καὶ θυσιάστηκαν στὸ βωμὸ τοῦ αἰματος, δπως εἶναι τὸ πεπρωμένο ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν ἀγῶνων. "Οπου

δὲν εἶναι ἡρωϊσμὸς ή νίκη, εἶναι θυσία κι' ἀφανισμός. Αὐτὸ φωνάζει ἡ Ἑλληνικὴ Ιστορία τριῶν χιλιάδων χρόνων. Αὐτὸ τὸ διδαγμα μᾶς ἀφήνει καὶ τὸ κίνημα τῆς Κύπρου κατὰ τὴν ἐπανάσταση. "Οπως τόσα ἄλλα τμῆματα τῆς Ἐθνότητας πρόσφεραν ἑκατόμβες θυμάτων, ἔτοι κι' η Κύπρο μὲ τὸ αἷμα χιλιάδων νεκρῶν ἔγραψε τοὺς τίλους της πάνω στὸν πίνακα τῶν Ἑλληνικῶν διεκδικήσεων. 'Αλλὰ καὶ κατόπιν ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ διαδηλώνῃ τὴν πίστη της στὴ μητέρα Πατρίδα. Σὲ κάθε κρίσιμη περίσταση ἔδινε πάντα τὸ παρόν καὶ στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς Ἐθιότητας βρίσκονταν πάντα στὸ πλευρὸ τῆς μαυροφορεμένης μάνας, ἔτοι μη γιὰ νέες θυσίες. Μά καὶ τότε μὲ τὸ αἷμα πλήρωσε τοὺς πόθους τῆς γιὰ τὴν ἔνωση.

Δὲν ὑπάρχει περίοδο κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ποὺ η Κύπρο νὰ μὴν ἔστειλε τὰ παιδιά τῆς ν' ἀγωνιστοῦν μὲ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς Ἐλληνες. "Οταν δ βασιλιάς Οθωνᾶς τὰ 1853 κάλεσε τοὺς Ἐλληνες σὲ συναγερμὸ γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς Μεγάλης Ἰδέας, πεν-

τακόσιοι Κύπριοι ἔτρεξαν ὀμέσως στὴν Ἀθήνα καὶ κατατάχθηκαν ὡς ἔθελοντές. 'Ανασυγκρότησαν τὴν παλαιὰ ἔνδοξη «Φάλαγγα τῶν Κυπρίων» τοῦ 1821 καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Χατζῆ Πέτρου πολέμησάν στὶς μάχες τῆς Θεσσαλίας. Κι' ἀπέτυχε τότε τὸ κίνημα κι' η Ἐλλάδα περιωρίστηκε πάλι στὰ παλαιὰ ἀτροφικά σύνορα. Μά οἱ Κύπριοι εἶτε σὲ νίκες εἶτε σὲ ήττες βρίσκονταν στὸ πλευρὸ τῆς μάνας συνθλιβόμενοι μαζὶ τῆς καὶ συγχαίροντες. Καὶ στὴν ἐπανάσταση τῆς Κρήτης τοῦ 1866 Κύπριοι πήραν μέρος, ιδίως φοιτητές, καὶ σκοτώθηκαν στὸν ἀγῶνα, γιὰ τὴν κοινὴ ὑπόθεση, σύνεχιζοντας τὴν ἡρωϊκὴ κι' ἀδελφικὴ παρά-

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ (νέος)

δοση τῆς πατρίδας της. Κι' ἔξακολουθητικῶς μέχρι τοῦ 1945 ὁ κυπριακός ἡρωῖσμός διστραφε καὶ πάλι γι' αὐτὸν θά μιλήσουμε πιὸ κάτω. Μὲ τὶς μυριόνεκρες αὐτές θυσίες ἔγραψεν ἡ μεγαλόνησος τοὺς τίτλους της πάνω στὴ μαρμάρινη στήλη τοῦ νεώτερου 'Ελληνισμοῦ.

'Αλλ' ἡ Κύπρο ἔχει νὰ δειξει κι' ἄλλους ἀγώνες κι' ἄλλες θυσίες. 'Οπως στὰ παλαιότερα χρόνια πολέμησε τὸ Σαρακηνὸς κι' ὅστερα τὸν Τούρκο. ὅπως ἀγωνίστηκε σ' ὅλες τὶς μάχες γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητας, ἔτοι καὶ στὰ νεώτερα χρόνια ὥρθισθηκε κι' ἐναντίον τῆς 'Αγγλικῆς κατοχῆς μὲ μιὰν ἀδάμαστη κι' ἀκατάβλητη παθητικὴ καὶ πολλὲς φορὲς ἐνεργητικὴ ἀντίσταση. Χρυσῆ σελίδα τῆς κυπριακῆς καὶ γενικότερα τῆς 'Εθνικῆς 'Ιστορίας ἀποτελεῖ ὁ ἀγώνας τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου γιὰ τὴν "Ἐνωση. Δὲν πέρασε χρόνος, μῆνας, στιγμὴ καλλίτερα, ἀφ' ὅτου οἱ "Αγγλοι κατέλαβαν τὸ νησὶ ποὺ νὰ μὴν διαδήλωσεν ὁ κυπριακὸς λαὸς τὴν πίστη του στὴν Ἑλληνικὴ συνείδηση, τὴν πίστη του γιὰ ἔνα καλλίτερο μέλλον, τὴν πίστη του γιὰ τὴν Ἐνωση μὲ τὴν 'Ελλάδα. Μόλις πάτησε τὸ πόδι του στὴν Κύπρο ὁ πρῶτος "Αγγλος διοικητὴς τὸ 1878, ὁ τότε μητροπολίτης Σωφρόνιος ὁ Β' τὸν προσφώνησε μὲ προσλαλιά ποὺ τέλειωνε μὲ τὸν πόθο γιὰ τὴν ἑθνικὴ ἀποκατάσταση καὶ τὴν Ἐνωση μὲ τὴν 'Ελλάδα. Κι' ἐπεχείρησε ἡ Κατοχὴ νὰ διαστρέψει καὶ διαφθείρει τὰ πνεύματα, σκορπίζοντας διχόνοιες, μὰ τὸ μεγάλο σύνολο τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ἔμεινεν ἀδιάφθορο καὶ ξένο πρὸς τὶς ραδιογύγιες, ἀσάλευτα πιστεύοντας στὴ μελλοντικὴ ἀποκατάσταση. 'Απὸ τὸ 1878 μέχρι τοῦ 1954 ὁ κυπριακὸς λαὸς σὲ δεκάδες ὑπομήματα καὶ ψηφίσματα ἔξεδήλωσε τὴν ἀκλόνητη πολιτικὴ πίστη του καὶ φώναξε πὼς μόνιο ἡ εἰ σ χ υ ρ ἡ κι' ἀναλλοίωτη θέλησή του εἶναι ἡ "Ἐνωση». Καταδιώξεις, φυλακίσεις, ἔξοριες καὶ θάνατοι ἀκόμη, τίποτε δὲν κατώρθωσαν ἀπέναντι τῆς καθολικῆς αὐτῆς θελήσεως...

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἀναγνωρίζοντας κάποι-

τε ἡ φιλελεύθερη 'Αγγλία παραχώρησε τὴν Κύπρο στὴν 'Ελλάδα (1915 καὶ 1920) κατὰ τὴ χρυσῆ ἑκείνη περίοδο τῆς νεοελληνικῆς Ιστορίας, τὴν περίοδο τῆς Συνθήκης τῶν Σερβῶν, τὴν ἐποχὴ τῆς Μεγάλης 'Ελλάδας. 'Αλλὰ τὰ σφάλματα καὶ τὰ πάθη τῶν 'Ελλήνων πολιτικῶν γκρέμισαν διπέντε αἰῶνες ἀγώνων καὶ μαρτυρίων εἶχε δημιουργήσει ὁ ἐλληνικὸς λαός. 'Η Μικρασιατικὴ καταστροφή, ἡ μεγαλύτερη ἐθνολογική, γεωγραφική κι' οἰκονομική συμφορά, ποὺ γνώρισεν ὁ ἐλληνισμός, ἀφ' ὅτου ζεῖ στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο, ἀνέτρεψε καὶ τὴ συνθήκη τῶν Σερβῶν καὶ μαζὶ ἀτόνησε τὴν παραχώρηση τῆς Κύπρου, τῆς Βορείου 'Ηπείρου καὶ τῶν Δωδεκανήσων. Κι' ἐπρεπε νὰ πολεμήσῃ καὶ πάλιν ἡ 'Ελλάδα καὶ νὰ βεύσουν νέοι χείμαρροι αἰμάτων καὶ νέες ἔκατομβες νὰ θυσιασθοῦν γιὰ νὰ προβάλλουν καὶ πάλι τὰ αἰῶνιά της δικαιώματα πάνω στὰ μαρτυρικὰ αὐτὰ χώματα καὶ νησιά!

"Ἄν υπάρχει ἀνθρώπινη δικαιοσύνη· ἀν πρόκειται νὰ βασιλέψει στὸν κόσμο μιὰ κάποια ἀνώτερη ἡθικὴ τάξη· ἀν ὁ νόμος τοῦ αἰματος καὶ τῆς θυσίας δὲν ἔπαψε νὰ βαραίνη πάνω στὴ γῆ, κι' ἡ αὐτοδιάθεση τῶν λαῶν δὲν εἶναι κενὸ γράμμα, τότε ἡ Κύπρο κι' ἡ Βόρειο 'Ηπείρο ἐπιβάλλεται ω' ἀποδοθοῦν στὴν 'Ελλάδα. "Οσο κι' ἀν φαίνεται πῶς τὸ δίκαιο ὑποχωρεῖ μπροστά στὴ βία, δῆμος κατὰ μιὰν ἀναπόδραστη, ἀνεξήγητη ἀνάγκη, τὸ δίκαιο τελειωτικά θριαμβεύει κι' ὁ ἡθικὸς νόμος νικᾶ. 'Ο νόμος τῆς Ζούγγλας δὲν μπορεῖ νὰ κυριαρχῇ ἐπ' ἀπειρο. Τίποτε τὸ δίκαιοτερο ἀπὸ τὴν ἀπόδοση τῆς Κύπρου στὴν 'Ελλάδα' τίποτε τὸ ἡθικότερο ἀπὸ τὴν Ἐνωση τῆς Βορείου 'Ηπείρου μὲ τὴν χαροκαμένη μάναγιατὶ πουθενά ἀλλοῦ τὸ δίκαιο δὲν εἶναι τόσο ζυμωμένο μὲ τὸ αἷμα γιὰ νὰ πλάσουν τὸ θεϊκὸν ἄγαλμα τῆς Λευτεριᾶς, τῆς Λευτεριᾶς ἔκείνης, ποὺ βαθυστόχαστα τραγούδησε ὁ ποιητής, τῆς Λευτεριᾶς πούνε

'Απ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν 'Ελλήνων τὰ ιερά...

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

'Επέμεινα περισσότερο στὴν 'Επανάσταση τοῦ 21 στὴν Κύπρο, γιατὶ δὲν ἔχει γραφτῆ ἡ Ιστορία τῆς κατὰ τὴν περίοδο ἑκείνη τῶν τιτανικῶν ἀγώνων τοῦ 'Εθνους. 'Απὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ρίχτηκαν τὰ θεμέλια τῶν δικαιωμάτων τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ τὴ μελλοντικὴ του Ἐνωση μὲ τὴν 'Ελλάδα. Καὶ τὰ θεμέλια αὐτὰ ποτίστηκαν μ' αἷμα καὶ δάκρυ. 'Απὸ τότε ὁ κυπριακὸς λαὸς δὲν ἔπαυσε νὰ διαδηλώνει τὴν καθολική του θέληση γιὰ τὴν Ἐνωση, πέρνοντας

μέρος σ' ὅλα τὰ πατριωτικὰ σκιρτήματα τῆς 'Ελλάδας, ἀποτελώντας ἔνα ἐνιαίο, ἔνα ἀδιάσπαστο σύνολο μαζὶ της. 'Η Κύπρο δὲν έφυγε ποτὲ ἀπὸ τὸ δράμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, τὸ δράμα τοῦ νὰ χύνει ποταμούς αἰμάτων γιὰ νὰ κερδηθοῦν τὰ ιερὰ χώματα, ποὺ πατοῦμε. Κατάντησε τραγικὸς νόμος — Νέμεση ἡ Μοίρα — τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου νὰ μαρτυρῇ κάθε τόσο γιὰ τὰ χώματα αὐτά, γιὰ τὸν ἡλιο ποὺ τὰ θερμαίνει. Κρήτη, Μακεδονία, Θράκη

Μικρὰ Ἀσία, διούδήποτε κι' ἀν στραφῆ
κανεῖς βλέπει τὶς ἑκατόμβες τῶν θυμάτων
καὶ τὰ αἷματα νὰ πλημμυροῦν τὰ βουγά
της καὶ τοὺς κάμπους της. Πόσος βαθειά
μελετημένος εἶναι ὁ στίχος, πουγραφεν ὁ
ἔθνικὸς ποιητής, ἀναλογιζόμενος τὸ τρα-
γικό σύτο πεπρωμένο τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς:

Κι' ἐφώναξα, ὡς θεῖκά
κι' ὅλη σήματα πατρίδα.

Κι' ἡ Κύπρος ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21 δὲν ἔπαισε νὰ προσφέρει τὸ μερ-
τικό της στὸ νόμο τοῦ αἵματος τῆς ἐλλη-
νικῆς Φυλῆς. Σὲ κάθε κρίσιμη περίσταση ἔδινε πάντοτε «παρών» καὶ στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἔθνοτητας βρι-
σκόταν πάντα στὸ πλευρὸ τῆς χαροκαμ-
μένης μάννας. «Οταν μαθεύτηκεν ἡ κατα-
στροφὴ τοῦ τουρκοαγυπτιακοῦ στόλου στὸ Ναυαρίνο, τὸ 1827 σείστηκε ἀπὸ χα-
ρά, μὰ ἡ χαρὰ πνίχτηκε στὸ αἷμα. 100 Κύ-
πριοι ἔπεσαν θύματα τῆς τουρκικῆς θηριω-
δίας. Εἰδικότερα μάλιστα τὸ 1832 κινήθη-
κε τὸ νησὶ σ' ἐπανάσταση ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ο μοναχὸς τοῦ Μοναστηρίου Προ-
φῆτου Ἡλίου, Ἰωαννίκιος, ἀποτελώντας μέρος τῆς «Κυπριακῆς Φάλαγγας», ἀφοῦ πολέμησε γενναῖα στὴν Ἐλλάδα, γύρισε στὴν Κύπρο, συνοδευόμενος ἀπὸ ἄλλους φαλαγγίτες Ἀρβανίτες καὶ κατέφυγε στὸ χωρίδ του Τρίκωμο. Ἐκεῖθε πρότρεπε τοὺς χωρικοὺς σ' ἐπανάσταση, λέγοντας πῶς δ 'Αγγλος πρόδενος θά τοὺς προμήθευε δ-
πλα καὶ πολεμοφόδια. «Ετοιξεηκώθηκαν πολλοὶ χωρικοὶ καὶ τούρκοι ἀκόμη, δυσα-
ρεστημένοι κατὰ τῆς Οθωμανικῆς κυβερ-
νήσεως. «Ολοὶ αὐτοὶ ἔσπευδαν κατὰ τῆς Λεμησοῦ. Ἀλλ' ὅταν πολυάριθμοι Τούρ-
κοι στρατιώτες ἀπὸ τὴ Λευκωσία ἐμφανί-
στηκαν στὸ Τρίκωμο, δ καλδύερος κατέ-
φυγε στὰ βουνά κι' ἔκειθε πολεμοῦσε τοὺς Οθωμανούς. Μὰ σὲ μικρὸ διάστημα σώ-
θηκαν τὰ πυρομαχικά του κι' δ τολμηρὸς ἔκεινος ἐπαναστάτης, μὲ πολλοὺς χωρι-
κούς, ἀναγκάστηκε νὰ παραδοθεῖ. Οι Τούρ-
κοι, ἀφοῦ τοὺς δίκασαν αὐτὸν καὶ τοὺς δ-
παδούς του στὴ Λευκωσία, τοὺς καταδί-
κασαν σὲ θάνατο. «Τοὺς φούρνισαν, κα-
θὼς διαδόθηκε τότε, τοὺς ἀνασκολόπισαν,
δηλαδή, ποινὴ ποὺ ἐπέβαλλεν ἡ τουρκικὸς νόμος στοὺς ἐπαναστάτες. Μαζὶ μ' αὐ-
τοὺς καὶ πολλοὶ ἀθῶι ἔπεσαν θύματα τῆς Ἐπαναστάσεως. Οι Τούρκοι τοὺς ἐκ-
τέλεσαν «πρὸς παραδειγματισμόν». «Ετοι-
καὶ στὴν περίσταση αὐτῇ ἡ Κύπρο πλή-
ρωσε μὲ πολὺ αἷμα τὸ κλυνῆμα.

Πολὺ εὐρύτερη εἶναι ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1833. «Ο Νικόλαος Θησέας, ἀδελφὸς νεώτε-
ρος τοῦ ἀγωνιστῆ, λόγιος μορφωμένος καὶ ἔκδότης τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ομήρου ποὺ ζού-
σε στὸ Παρίσι, μαζὶ μ' ἄλλους πρόσφυγες τῆς Κύπρου, ἀποφάσισε νὰ κατεβῇ στὸ νη-
σὸ καὶ νὰ ξεσηκώσῃ τὸ λαό της σ' ἐπανά-

σταση. Τὸ κλυνῆμα ἦταν παρακινδυνευμένο. Κι' δμως δ Θησέας τὸ τόλμησε. «Αφοῦ ἥρ-
θε στὴν Λάρνακα, κατέφυγε στὸ Μοναστῆ-
ρι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου κι' ἔκειθε προσπά-
θησε νὰ κινηθῇ ἐναντίον τῶν Τούρκων, προτρέποντας πολλοὺς νὰ τὸν βοηθήσουν.
«Ως τριακόσιοι ξεσηκώθηκαν καὶ μαζὶ καὶ μερικοὶ Εύρωπαιοι. «Ο μητροπολίτης τοὺς δι-
νομάζει «περπάντηδες», ἀλλὰ δὲν ἦταν τέ-
τοιοι· ἵσαν πατριώτες. Τοὺς ἀποκαλεῖ δ-
μως ἔτσι γιὰ ν' ἀποφύγει ἄλλο χαρακτη-
ριστικό καὶ νὰ «δισωπήσῃ» τοὺς ἔξαγριω-
μένους ἀγάδες. «Ο Θησέας εἶχε μάλιστα δργανώσει τὸ στρατό του σὲ δεκαρχίες.
«Ἀλλ' ὅταν ἦνα κλυνῆμα ἔχει τὴν ἀντίδραση τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τότε, δύσκο-
λα πετυχαίνει· κι' ἡ ἐπανάσταση τοῦ Θη-
σέα κατέληξε στὴν ἀποτυχία. «Ἐτοι δ πα-
ράτολμος ἔκεινος κατέφυγε στὸ Σταυρο-
βοῦνι, ἀπ' ὅπου τὸν παρέλαβε ὁ πρόδενος τῆς Γαλλίας, ποὺ τὸν μετακόμισε στὴν Λάρνακα κι' ἔκειθε τὸν φυγάδευσε στὴν Γαλλία, δπου ἔξακολούθησε τὶς πατριωτι-
κές του ἐνέργειες σ' ἄλλο τομέα. (Σ. Με-
νάρδου: Λησμονημένος Κύπριος ἥρως ('Η-
μερ. Μεγ. Ἐλλάδ. Ἔτος ΚΣΤ' σελ. 55-62).
Σ. Φραγκούδη: Κύπρις σελ. 354, 'Αθ. Σα-
κελλαρίου: τὰ Κυπριακά τόμ. Α' σελ. 588.
Φ. Ζαννέτου: 'Ιστορία τῆς νήσου Κύπρου,
τόμ. Α', σελ. 1171). «Ἄλλοτε εἶχαμε πολύ-
τιμο ἔγγυραφο ἢ καλλίτερα κατάλογο Κυ-
πρίων προσφύγων τῆς Ἐπαναστάσεως, ποὺ κατέφυγαν στὴ Γαλλία κι' δ Ν. Θησέας ἀ-
νέγραψε αὐτὸ μόνο τ' ὄνομα τοῦ πρόσφυ-
γα, μὰ καὶ τὸ ποσόν, ποὺ πλήρωνε κάθε μῆνα ἡ Γαλλία στὸν καθένα. Τὸ χάρισε σὲ Κύπριο φίλο. Ποιός ξέρει ποὺ βρίσκεται σήμερα...»

Δὲν πρέπει δμως νὰ ξεχνᾶμε πῶς κι' οἱ δυδ αὐτὲς ἀπόπειρες, δσον ἀπονοημένες κι' ἀν ἵσαν, εἶχαν καθαρῶς ἔθνικὸ χαρα-
κτῆρα, μὲ σκοπὸ τὴν ἔνωση μὲ τὴν Ἐλλάδα. «Η Ἐπανάσταση τοῦ 21, οἱ ἐπιτυχίες τῆς, ἡ κατόπιν ἀπελευθέρω-
ση τῆς μικρῆς γωνίας, ποὺ ώνομάστη-
κε «Βασίλειο τοῦ Οθωνᾶ», εἶχαν γιο-
μίσει τὸν ύπόδουλο Ἐλληνισμὸ ἀπὸ πα-
ράτολμες ἰδέες κι' ἐλπίδες. «Αποτέλεσμα αὐτῶν πρέπει νὰ θεωρήσουμε καὶ τὰ κι-
νήματα τοῦ 1832 καὶ 1833. «Απέτυχαν, μὰ γράφτηκαν στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἔνωση. Καὶ δὲν ξεσηκώθηκε πιά τὸ νησὶ. Εἶχε τόσο καταπονηθεῖ κατὰ τὴν ἐπανάσταση, καὶ κατόπιν ἔξακολούθη-
τικῶς μέχρι τοῦ 1833, ώστε ἱσύχασε. «Η κατάσταση τοῦ νησιοῦ ἦταν φανερή σὲ κάθε ἔκδήλωση. Νά τι γράφει δ πρῶτος
«Ἐλληνας πρόδενος ἔκει, στὰ 1846: «Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων γίνεται δῆλον δτι ἡ νήσος Κύ-
προς, καίτοι οὖσα μία τῶν ἐπισημο-
τέρων τῆς Μεσογείου διὰ τὸ μέγεθος,
τὴν γεωγραφικὴν θέσιν, τὴν εύφορίαν τῶν γαιῶν, εἶναι δμως ἡ πτωχοτέρα καὶ κατ' ἀναλογίαν ἡ διιγώτερον κατοικουμένη

ἀπ' ὅλας τάς ἄλλας νήσους. Αἱ γαῖαι αὐτῆς κατὰ μέγα μέρος ἀκαλλιέργητοι, τὸ ἐμπόριον σχεδὸν νεκρόν, οἱ κάτοικοι ἄνευ βιομηχανίας καὶ ύπο τὸ βάρος φύρων ὑπερόγκων διακείμενοι. Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς ἔλεεινὴν κατάστασιν. Μόδις 4 ἀλληλοδιδακτικά σχολεῖα ὑπάρχουν εἰς ὅλην τὴν νῆσον καὶ ἐν Ἑλληνικῶν, ἀν συγχωρῆται νὰ ὀνομασθεῖ ὅμως διὰ τὴν πολλὴν του ἀτέλειαν. Ἐν τούτοις πεδίαδες καὶ δάση ὀλόκληρα ἀγριελιῶν καὶ ἔροκερατεῶν παραμελοῦνται καὶ τὸ προϊόν τὸσων ἡμέρων ἔλαιῶν δὲν ἐπάρκειεις τάς χρείας τοῦ τόπου. Ἐπομένως αἱ συγεχεῖς ἀνομβρίαι καὶ ἡ ἐμφωλεύσασσα διὰ τὴν ἀμέλειαν τῆς ἔξουσίας ἀκρὶς καθιστῶσιν ἐνίστε τὴν χώραν ἔρημον... Ἡ περιγραφὴ αὕτη εἶναι ἀληθῆς καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκριβῆς» (Δ. Μαργαρίτου: Πέρι Κύπρου. Διατριβὴ περιέχουσα διαφόρους πληροφορίας καταστατικάς, Γεωγραφίας κ.τ.λ. περὶ τῆς Μεγαλονήσου ταύτης. Ἀθήνησι 1849, σελ. 43).

Καὶ δὲν ἐπαναστάτησε πιὰ τὸ νησί. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει περίοδο, ποὺ ἡ Κύπρο κατὰ τὰ τελευταῖα ἑκατὸ χρόνια νὰ μὴν ἔστειλε τὰ παιδιά της ν' ἀγωνισθοῦν μὲ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση δουλωμένων τμημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. «Οταν δὲ βασιλῆας Ὀθωνας κάλεσε τοὺς Ἑλληνες σὲ συναγερμὸ γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς Μεγάλης Ἰδέας κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, τετρακόσιοι Κύπριοι ἔτρεξαν ἀμέσως στὴν Ἀθήνα καὶ κατατάχτηκαν στὸ στρατό, ὡς ἔθελοντές. Ἀνασυγκρότησαν τὴν «Φάλαγγα τῶν Κυπρίων» τοῦ 1821 καὶ κάτω καὶ πάλιν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Χατζῆ Πέτρου, πῆραν μέρος στὴν Ἐπανάσταση τῆς Θεσσαλίας καὶ πολέμησαν γενναῖα, ὅπου τάχθηκαν. Πολλοὶ ἔπεσαν καὶ πότισαν μὲ τὸ αἷμα τους τοὺς θεσσαλικοὺς κάμπους καὶ τὰ θεσσαλικά φαράγγια. Ἀπ' δους γύρισαν πίσω, πολλοὶ κατατάχτηκαν στὸν ἔλληνικὸ στρατὸ κι' ἀναδείχτηκαν. Οἱ περισσότεροι διασκορπίστηκαν σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἀνατολῆς κι' Ἰδίως στὴν Αἴγυπτο, ὅπου ἀποικίστηκαν κι' ἔδρασαν, εἴτε ως ἐπιστήμονες, εἴτε ως Ἐμποροί, εἴτε ως καλλιεργητές τῆς γῆς ἢ βιομήχανοι. Ὁ Χατζῆ Πέτρος μέχρι τῶν τελευταίων του στιγμῶν ἔφερε συνεχῶς τὶς σκέψεις του πρὸς τοὺς Κυπρίους ἀγωνιστὲς τοῦ 21 καὶ τῆς Θεσσαλίας, κι' ἔξυμνοῦσε τὴν παλληκαριά τους.

Ἄλλα καὶ κατόπιν κατὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς λεοντόθυμης Κρήτης τοῦ 1866, πολλοὶ Κύπριοι πῆραν μέρος, Ἰδίως φοιτητές, καὶ σκοτώθηκαν στὶς διάφορες μάχες, συνεχίζοντες ἔτσι τὴν ἡρωϊκὴ παράδοση τῶν θυσιῶν τῆς πατρίδας τους. Κατὰ δὲ τὴν τελευταῖα ἐπανάσταση τῆς Ἡπειροθεσσαλίας τοῦ 1877 καὶ τότε πολλοὶ Κύπριοι ἔσπευσαν νὰ καταταχθοῦν στὰ ἔθελοντικά σώματα καὶ πολέμησαν καὶ πάλι γιὰ τὴν

ἀπελευθέρωση τῶν δουλωμένων ἐκείνων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἔθνοτητας καὶ μέχρι τῆς καταλήψεως τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, τὸ 1878 μ.Χ., πάντοτε ἡ Κύπρο ἀπέδειξε τὸν Ἑλληνισμὸ της συμμετέχοντα σ' ὅλους τοὺς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνικοῦ "Ἐθνους ἐναντίον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Κι' δχι μονάχα τὰ παιδιά της ἔστελλε ν' ἀγωνισθοῦν, μά καὶ χρηματικὲς συνεισφορὲς στὸ φτωχὸ της κράτος. Ἡ Κύπρο μέχρι τῆς Ἀγγλοκρατίας ἦταν ἀπὸ τὰ ἔλληνικώτερα τμῆματα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ. "Αν κι' ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21 ἔχασε πολλά ἐκκλησιαστικά καὶ διοικητικά της προνόμια κι' δ' Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ νησιοῦ ἀπὸ γενικὸς ἐκκλησιαστικὸς διοικητῆς ὑποβιβάστηκε σὲ ἀπλὸ μητροπολίτη, χωρὶς καμμιάν ἄλλη ἀρμοδιότητα, δ' ἔλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Κύπρου βελτιώθηκε σημαντικά. Τὸ Χάτ - Σερίφ τοῦ Γκιούλ - χανὲ συντέλεσε πρὸς τοῦτο. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνηση, μεταρρύθμισε σὲ πολλὰ σημεῖα τὴν νομοθεσία της ἀπέναντι τῶν Ραγιάδων. Τὴν ἐκμεταλλεύθηκε δ' ἔλληνικὸς πληθυσμὸς τοῦ νησιοῦ καὶ προώδευσε.

"Απὸ τοῦ 1838 καὶ Ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1839 εσήχθη νέο σύστημα. Ὁ διοικητῆς τοῦ νησιοῦ διωριζόταν ἀπὸ τὸ Σουλτάνον ἦταν Ἐμμισθος, κι' δχι ἀμισθος, δπως πρὶν. Ρύθμιζε δὲ δλες τὶς ὑποθέσεις του, πέρνοντας καὶ τὴ γνώμη εἰδικοῦ συμβουλίου, ποὺ συστήθηκε τότε κι' ἀπαρτιζόταν ἀπὸ τὸ μουφτῆ, τὸν Τούρκο διευθυντὴ τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν, τὸ μουλᾶ, τὸν Ἀρχιεπίσκοπο τῶν Ὀρθοδόξων κι' ἀπὸ πέντε προύχοντες τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ τοὺς δποῖους οἱ τρεῖς ἦταν μουσουλμάνοι κι' οἱ δυὸς Ἑλληνες. Γιὰ πρώτη φορὰ οἱ Ἑλληνες τῆς Κύπρου ἔστω καὶ μερικῶς, ἔπερναν μέρος στὴν διοίκηση κι' ἀποφάσιζαν μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους. Ἰδίως υστερα ἀπὸ τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο καὶ τὴ συνθήκη τοῦ Παρισιοῦ τῷ 1856 ἐφαρμόστηκε ἄλλο σύστημα: Ὁ Χάρτης τῆς Αὐτονομίας (Χάτι-Χαμουγιούμ), Τὴν Κύπρο κυβερνοῦσαν δυὸς συμβούλια, τὸ ἔνα διοικητικὸ καὶ τὸ ἄλλο δικαστικό. Τὸ πρῶτο ἀποτελοῦσεν δὲ Τούρκος διοικητῆς, δὲ Μουφτῆς, δὲ Μουλᾶς, δὲ διευθυντὴς τῶν γαιῶν, δὲ Ἀρχιεπίσκοπος τῶν Ὀρθοδόξων κι' ἔξη μέλη. Τὰ τρία ἦσαν Τούρκοι καὶ τὰ τρία Κύπριοι, τὰ δποῖα ἔξελεγε δλαδές. Τὸ δὲ δικαστικὸ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ τὸ μουλᾶ καὶ ἔξη μέλη, ἀπὸ τὰ δποῖα τὰ τρία ἦσαν Τούρκοι καὶ τὰ τρία Ἑλληνες. Παρόμοια συμβούλια ὑπῆρχαν καὶ στὶς ἐπαρχίες μὲ μικρότερο ἀριθμὸ μελῶν. Σύμφωνα μὲ τὸ Χάτι-Χαμουγιούμ δὲ Κυπριακὸς λαός ἔπερνε μέρος δχι μόνο στὴ διοίκηση, μά καὶ στὴ δικαίοσύνη. Δέν ἦταν πιὰ ἔρμαιο τοῦ τούρκου διοικητῆς καὶ τῶν αὐθαίρεσιῶν του. Νέα περίοδο ἔγκαινιάστηκε στὸ νησὶ κι' ἡ πρόδοσ τῶν Ἑλλήνων σημείωσεν ἄλματα. Ἡ γεωργία κι'

ή μικρή βιομηχανία προώδευσεν, δε πληθυσμός, πού κατά τὴν ἐπανάσταση ἀνερχόταν σὲ 80.000 χιλ. ἔδειξε πολὺ μεγαλύτερους ἀριθμούς:

Τὸ 1840 κατοικοῦσαν τὴν Κύπρο 108,000 χιλ. ἀπὸ τις δοποῖες οἱ χριστιανοὶ "Ἐλληνες" ήσαν 80.000 χιλ., οἱ "Οθωμανοὶ" 28.000 χιλ., οἱ Μαρωνῖτες 1,000, οἱ Καθολικοὶ 500 κι' οἱ "Αρμένηδες" 200. Τὸ 1855, σύμφωνα μὲ τοὺς φορολογικοὺς καταλόγους τῶν Τούρκων, ἔμεναν στὸ νησὶ 58,000 χιλ. ἀρρενες, ἀπ' τοὺς δοποῖους μόλις οἱ 18,389 χιλ. ήσαν Τούρκοι φορολογούμενοι. Ἡ τελευταία, τουρκικὴ ἀπογραφή, δσο κι' ἀνδὲν ἡταν ἀκριβολογημένη μᾶς ἔδωσε τοὺς ἔξῆς ἀριθμούς 122,899 "Ἐλληνες", 37,701 "Οθωμανοὶ", 2,415 καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι καὶ 31 "Εβραῖοι". Ἡ πρώτη τέλος ἀγγλικὴ στατιστικὴ τοῦ 1882 δείχνει τοὺς ἔξῆς ἀριθμούς 137,000 χιλ. "Ἐλληνες", 1,920 καθολικοὶ 715 διαμαρτυρόμενοι, 830 Μαρωνῖτες, 46,457 Μωαμεθανοὶ, 68 "Εβραῖοι" καὶ 15 "Ατσίγγανοι", τὸ δλο 186,137 χιλ. κατοίκοι. Κατὰ τὴν ἀγγλικὴ ἀπογραφὴ δλοι οἱ Τούρκοι κι' "Ἐλληνες" μιλοῦσαν ἑλληνικά. Ἡ "Ἐλληνικὴ γλῶσσα" ἦταν ἀκαταμάχητη. "Ολο τὸ νησὶ μιλοῦσεν ἑλληνικά.

"Ἄλλ' ἐνῶ δ τουρκικὸς πληθυσμὸς ἔμενε σχεδὸν στάσιμος μὲ μικρὴ διαφορά, καὶ μὲ μικρὴ πρόδοσιο στὸ ἥθικὸ καὶ πνευματικὸ πεδίο, ἀπεναντίας δ ἑλληνικὸς μὲ τὶς ἐλευθερίας ποὺ πῆρε, προώδευσε καὶ καλλιτέρευσε τὴ θέση του. Σχολεῖα Ιδρύθηκαν παντοῦ καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρχαν στὴν Κύπρο 180 δημοτικὰ σχολεῖα, στὰ δοποῖα φοιτοῦσαν 10,500 ἑλληνόπουλα· - τὰ περισσότερα τὰ συντηροῦσαν οἱ τοπικὲς κοινότητες καὶ τάλλα δσα δὲν εἶχαν πόρους, ἡ μεγάλη Κυπριακὴ Ἀδελφότητα τῆς Αἴγυπτου. "Υπῆρχαν ἐπίσης ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ στὶς τρεῖς μεγαλύτερες πόλεις, στὴ Λευκωσία,

στὴ Λάρνακα καὶ στὴ Λεμησοσδ. Γυμνάσιο δὲν εἶχε συσταθῆ ἀκόμη, ἀλλὰ λειτουργοῦσαν 80 παρθεναγωγεῖα μὲ 6,200 μαθήτριες. "Άλλ' δχι μονάχα στὸ ἐκπαιδευτικὸ ἐπίπεδο ἀνέβηκε τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο, μὰ καὶ στὸ ὄλικό. "Αν κι' οἱ Τούρκοι κατεῖχαν τὰ μεγαλύτερα κι' ἀποδοτικῷτερα τοιφλίκια, δμως οἱ "Ἐλληνες", βοηθούμενοι κι' ἀπὸ τοὺς Κύπριους τοῦ ἔξωτερικοῦ, ἀρχισαν γάγοράζοντα κτήματα καὶ νὰ συσταίνουν εὐρύτερους ἐμπορικοὺς καὶ τραπεζικοὺς οἰκους.

"Ετοι ἡ γενικὴ εὐημερία τοῦ νησιοῦ εἶχε σημειώσει προδόσιος κατὰ νὰ τελευταία χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, καὶ τὸ νησὶ προώδευε. Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ πιὸ ἔγκυρου ιστορικοῦ καὶ γνώστη τῆς κυπριακῆς ζωῆς: «Ἡ Κύπρο ἤρετο νὰ ἐπανέρχεται εἰς χρόνους παλαιῶν εὐτυχίας. Καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ σωφρων διοίκησις τῆς νήσου ἀπὸ τὸ Σαιδ πασᾶ. Ἐκτὸς τῶν ἀλλων δραστηρίων οὗτος καὶ λίαν συνετῶς ἐργασθείς, κατώρθωσε νὰ ἔξαλείψει τὴν ἀπὸ αἰώνας μαστίζουσαν τὴν νήσον ἀκρίδα. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσε καὶ δ τῆς νήσου Ἀρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος καὶ δ ἐκ Λάρνακας φιλάνθρωπος Ριχάρδος Ματτέης». Αὐτὴ τὴν κατάσταση παρουσίαζε, ἡ Κύπρο κατὰ τὸ 1878, ὅποτε ἐντελῶς ἀπροσδόκητα κι' ἀνέλπιστα τὴν κατέλαβε ἡ "Ἀγγλία, στὶς 19 Ιουνίου τοῦ χρόνου ἐκείνου. Τί τὴν ώθοῦσε πρὸς τοῦτο; Ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ σημασία της, ἡ περιμάχητη, ἡ δοποῖα ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων βίᾳζε δλες τοὺς γείτονες νὰ τὴν ἐποφθαλμοῦν καὶ τὴν ὑποβλέπουν. Ἡ Αἴγυπτος, χωρὶς τὴν Κύπρο ἦταν ἀποικία δχι σίγουρη" ἐπίσης ἡ Συρία. Ἡ "Ἀγγλία τὴν κατέλαβε γιὰ νὰ ἔξασφαλίσει τὸ δρόμο τῶν Ἰνδιῶν, τὴν Αἴγυπτο κι' ίδιως τὸ Σουέζ... "Ἄς ἦταν κι' ἔνα ἔρεισμα, μιὰ αἰχμὴ καὶ κατὰ τὴν Ρωσίας, δπως τότε, δπως σήμερα...

Η ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Στὶς 3 Μαρτίου τοῦ 1878 ὑπογραφόταν ἡ συνθῆκη τοῦ "Ἀγίου Στεφάνου, ποὺ δημιουργοῦσε τὴ Μεγάλη Βουλγαρία ἀπὸ τῆς Πίνδου μέχρι τῆς "Αδριαναυπόλεως·κι' ἀπὸ τοῦ "Ιστὶπ μέχρι τοῦ Αιγαίου. "Ἐνα νέο τεράστιο σλαυϊκὸ Κράτος γινόταν στὰ Βαλκάνια, πρόσκοπος καὶ φρουρὸς τῶν ρωσικῶν συμφερόντων στὴν "Ανατολή, ποὺ καταβρόχθιζε πολυάριθμοὺς ἑλληνικοὺς καὶ τουρκικοὺς πληθυσμοὺς στὴ Θράκη καὶ στὴ Μακεδονία. "Ετοι δ Σλαυΐσμὸς πραγματοποιοῦσε τ' ὅνειρο πολλῶν γενεῶν καὶ πολλῶν προσπαθειῶν: τὴν κάθοδο στὴ Μεσόγειο καὶ τὴν κατάληψη τῶν κυριώτερων λιμανῶν, ἀπὸ τὴν "Αλεξανδρούπολη, ἔως τὸν "Αλιάκμονα. "Άλλα αὐ-

τὸ Ισοδυναμοῦσε μὲ δλικὴν ἐπικράτηση τοῦ Σλαυΐσμοῦ στὰ Βαλκάνια καὶ στὴν "Ανατολικὴ Μεσόγειο, θέτοντας σὲ κίνδυνο τὶς συγκοινωνίες μὲ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὶς "Ινδίες. Τὸ νέο κρατικὸ κατασκεύασμα τοῦ Πανσλαυΐσμοῦ δχι μόνο ἀδικοῦσε κατάφωρα τὸν βαλκανικὸν "Ἑλληνισμό, ἀλλ' ἀπειλοῦσε καὶ ζωτικὰ ἀγγλικὰ συμφέροντα κι' αὐτὴ ἀκόμη τὴν Κωνσταντινούπολη, κέντρο μεγάλων εὐρωπαϊκῶν φιλοδοξιῶν κι' ἐπιδιώξεων. Μονάχα ἡ Θεσσαλονίκη ἐπέπλεε μὲ μιὰ μικρότατη ἐνδοχώρα μόλις δύο ἡ τριῶν χιλιομέτρων καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ ἡ Αύστρια καὶ γιατὶ στὴν πόλη αὐτὴ δὲν ὑπῆρχε οὕτε ἡ ἐλάχιστη σλαυϊκὴ μειονοψηφία.

'Εναντίον τῆς Συνθήκης τοῦ 'Αγίου Στεφάνου πρώτος διαμαρτυρήθηκε ὁ δικάτορας τότε τῆς Εὐρώπης, ὁ Βίσμαρκ. «Οἱ δροι τῆς συνθήκης, εἶπεν, ἀντιβαίνουν στὶς ρωσικὲς διαβεβαιώσεις πρὸ τοῦ πολέμου, ἡ δὲ διαρρύθμιση τῶν βαλκανικῶν σχέσεων, δῆλος ἔγινε, δημιουργεῖνέους κινδύνους γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην». Τὰ ἴδια ἐπανέλαβε κι' ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας, ὁ Γαμβέττας, ζητώντας δῆλος «ἡ Ρωσία ἀνακληθῆ στὴν τάξην καὶ περιφρουρηθῆ ἡ εὐρωπαϊκὴ Ισορροπία». Ἡ δὲ Αὐστρουγαρία μὲ τὸ στόμα τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν τῆς 'Ανδράσσου, Ελεγε πῶς ἡ συνθήκη ἐκείνη μηδένιζε τὴν προέλαση τῆς δύστουργικῆς ἔξουσίας μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πέραν αὐτῆς (Drong nach Osten). 'Αλλ' ἡ 'Αγγλία, ποὺ κυβερνοῦσε τότε ὁ Διοραέλι, ἀπέβλεψε σὲ πρᾶξεις περισσότερο παρὰ σὲ λόγια. Πρὶν καν γνωσθοῦν οἱ ἀπόψεις τῆς Ρωσίας ἡ διατυπώθων κατηγορηματικῶτερα οἱ διαμαρτυρίες τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἡ 'Αγγλία ὑπέγραψε μυστικῶτατα ἀμυντικὴ συνθήκη συμμαχίας μὲ τὴν Τουρκία στὶς 4 Ιουνίου 1878.. 'Η Σύμβαση αὐτὴ «ὑποχρέωντες τὴν 'Αγγλία, δῆλος σ' ὥρισμένες περιπτώσεις ἐνωθῆ μὲ τὸ Σουλτάνο γιὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἀσιατικῶν του κτήσεων κατὰ τῆς Ρωσίας»· ὁ δὲ Σουλτάνος «παραχωροῦσε τὴν Κύπρο στὴν 'Αγγλία, δῆλος δυνηθῆ νὰ λάβῃ τὴν πρὸ τοῦ πρόνοιαν καὶ ἐκτελέσῃ τὶς ὑποχρεώσεις της!.. Οὐσιαστικῶς ἡ 'Αγγλία ἀπέβλεπε, δχι μονάχα στὸν περιορισμὸ τῶν δρῶν τῆς Βουλγαρίας τοῦ 'Αγίου Στεφάνου, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Σλαυτσμοῦ ἀπὸ τὸ Αλγαΐο καὶ τὴ Μεσόγειο. 'Ατενίζοντας δὲ ἀπώτερα, κατελάμβανε προληπτικά τὴν Κύπρο, τὸ κλειδὶ αὐτὸς τῆς 'Ανατολικῆς Μεσογείου, ἐξασφαλίζοντας ἔτοι τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία στὴ θάλασσα αὐτῇ. Κατέχοντας τὸ Γιβραλτάρ, τὴ Μάλτα καὶ τὴν Κύπρο δέσποζε σ' ὀλόκληρη τὴ Μεσόγειο, ἐλέγχοντας καὶ ρυθμίζοντας δλες τὶς συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες πρὸ τὶς 'Ινδίες καὶ σὲ δεδομένη στιγμῇ καταλαμβάνοντας τὴν Αίγυπτο, ποὺ ἀπὸ χρόνια ἐπωφθαλμοῦσε καὶ μάλιστα τότε, δόπτε εἶχε ἀνοιχθῆ ἡ διώρυξ τοῦ Σουέζ μὲ γαλλικὰ κεφάλαια. Τὰ δὲ γαλλικὰ δνειρά γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Κύπρου, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αίγυπτου, εἶχαν ἐξανεμισθῆ θυτερα ἀπὸ τὴν ἡττα τῆς Γαλλίας στὸν πόλεμο τοῦ 1870 καὶ τὴν πτώση τοῦ ρωμανικοῦ ἐκείνου δνειροπόλου, τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Γ'..

Πρῶτας ὁ Ναπολέων δ Γ' κατὰ τὰ νεώτερα χρόνια δνειροπόλησε τὴν κατάκτηση τῆς Κύπρου, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αίγυπτου, συνεχίζοντας παμπάλαιη παράδοση τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς. Τὰ τριακόσια χρόνια τῆς κυριαρχίας τῶν Γάλλων Λουζινιάν, ἡ κατόπιν ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντα στὴν Αίγυπτο καὶ στὴ

Συρία, ὁ καθολικισμός, ποὺ ὑποστήριζε μὲ φανατισμό, ὅλα φέρνουν τὸν Ναπολέοντα τὸν Γ' πρὸς τὴν 'Ανατολὴν καὶ πρῶτα - πρῶτα πρὸς τὴν Κύπρο. 'Η ἀποστολὴ τοῦ ἔξαρτου ἐκείνου ιστοριοδίφη Mas-Latrie (1845 - 1849), ποὺ μᾶς ἀποκάλυψε τὴ μεσαιωνικὴ ιστορία τῆς Κύπρου, δημοσιεύοντας τὰ χρονικὰ τῆς δυναστείας τῶν Λουζινιάν, ὡφείλονταν στὰ φιλόδοξα σχέδια Ναπολέοντα τοῦ Γ'. Οἱ κατοπινές ἀποστολὲς ίεραποστόλων στὸ νησὶ κι' ἡ ἀποστολὴ τοῦ μεγάλου γεωλόγου Γκωντρύ, μὲ πολλοὺς ἄλλους, ἐκεῖ ἀπέβλεπαν: Στὸ νὰ προλειάνουν τὸ ἔδαφος σὲ μιὰ κατάληψη τῆς Κύπρου κι' ἐκεῖθε τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αίγυπτου. 'Η τομὴ τῆς διώρυγας τοῦ Σουέζ μὲ γαλλικά κεφάλαια κι' ἀλλες προπαγανδιστικές κι' ἀρχαιολογικές ἔργασίες, δὲν ἦταν παρὰ «ἡ πολιτικὴ τοῦ γοήτρου» καὶ τῶν κατακτήσεων, δῆλος ὀνομάστηκε ἡ ἀνατολικὴ πολιτικὴ Ναπολέοντα τοῦ Γ'. Πρὸ πάντων δύως ὁ Ναπολέων δ Γ' φιλοδοξοῦσε πρῶτα ἀπ' δλα τὴν κατάληψη τῆς Κύπρου κι' ὡς συνεχιστῆς τῶν Λουζινιάν καὶ κυρίως γιὰ τὰ τὴν κάνῃ τὸ στρατιωτικὸ κέντρο τῶν ἀλλών του ἐπιχειρήσεων, στὴν Παλαιστίνη, τὴ Συρία καὶ τὴν Αίγυπτο. Καὶ στὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν εἶχαν διτοχήσει οἱ Γάλλοι ἐπιτελικοί, ποὺ μελέτησαν τὸ ζήτημα κι' ἤθελαν μαζὶ καὶ τοὺς 'Αγγλούς.

'Ο Μέγας 'Αλέξανδρος, πρὶν ἀπὸ αἰῶνες, εἶχε διακηρύξει τὰ ἔξης γιὰ τὴ μεγάλη στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ σημασία τῆς Κύπρου: 'Ηταν ἀδύνατη ἡ κατάκτηση τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αίγυπτου χωρὶς τὴν προηγούμενη κατάκτηση τῆς Κύπρου: «Κύπρου ἀμα προσγενούμηντος ἡμῖν, θαλασσοκρατοῦμεν τε ἀνθεβαίως, Φοινίκης τε καὶ Αίγυπτου». ('Ἀριανὸν : 'Ανάβασις, Βιβλ. B, 18, 4). Τὰ ἴδια εἶπε κι' ὁ Διοραέλι, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν του μελλοντικὴ κατάληψη τῆς Αίγυπτου ἀπὸ τοὺς 'Αγγλούς: «Ἡ Κύπρος εἶναι τὸ μέγα στρατιωτικὸ κέντρο τῆς 'Ανατολικῆς Μεσογείου». Κι' ἀλλος εἰδικός ὡς ἔξης ἔχαρακτήρισε τὴν Κύπρο ἀπὸ στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς θέσεως: «Ο κάτοχος τῆς Κύπρου μπορεῖ εύκολα νὰ διακόψῃ τὶς συγκοινωνίες, ποὺ διέρχονται ἀπὸ τὸ Σουέζ. 'Αποτελεῖ τὴ φυσικὴ βάση ὅλων τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, εἴτε πρὸ τὴν Αίγυπτο, εἴτε πρὸ τὴ Συρία, εἴτε πρὸ τὴν Μικρὰν 'Ασία. 'Ως βάση χρησιμοποιήθηκε πάντοτε ἀπὸ τὸν Μεγάλο 'Αλέξανδρο, ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους, τοὺς 'Ἐνετούς καὶ τοὺς 'Αγγλούς». Παρ' δλες τὶς ἀντιρρήσεις ἀλλών εἰδικῶν, τὰ γεγονότα ἀπέδειξαν πῶς ἐκεῖθε ἔξωρμησε ἡ 'Αγγλία καὶ κατέλαβε τὴν Αίγυπτο, τὸ Σουδάν καὶ τὴν Κεντρικὴ 'Αφρικὴ τὸ 1880. 'Ακόμη καὶ σήμερα, μ' δλα τὰ μέσα που ἐφευρέθηκαν, ἡ Κύπρος δὲν ἐπαυσε νὰ δεσπόζῃ τῆς 'Ανατολικῆς Μεσογείου, ὡς τὸ

έπικεντρο σημείο πολλῶν περιοχῶν.’ Ο Να-
πολέοντας δὲ Γέριχεν ἀναμετρήσει τὴ σημα-
σία της, ἀλλὰ τὸ Σεδάν εἶχε κρίνει τὴν
εὐρωπαϊκή, καθώς καὶ τὴν ἀνατολική πο-
λιτική του. Καὶ τοὺς καρπούς ποδοσπειρέ,
θέρισε ἡ πάντοτε καιροσκοπική καὶ ρεαλι-
στική ‘Αγγλία...’ Ετσι δὲ Διαραέλι, δὲ θε-
μελιωτῆς τῆς Ἀγγλικῆς Αυτοκρατορίας,
μιὰ μέρα τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1878 κατελάμ-
βανε τὴν ώραία καὶ τόσο ζωτική γιὰ τὶς
ἀγγλικὲς φιλοδοξίες Κύπρο, χωρὶς κανεὶς
νὰ τὸ περιμένῃ.

Δὲν ὅπάρχει φί-
φιβολία, πῶς ἡ Ἀγ-
γλία κατέχαβε τὴν
Κύπρο, δχι μονάχα
ῶς ἀμυντικό σημεῖο
στὴ Μεσόγειο, ἐ-
ναντίον ἔνδεχομέ-
νης ἐπακτάσεως
τοῦ σλαβισμοῦ
πρὸς τὴν Μικράν
Ἀσία, ἀλλὰ καὶ ὡς
βάση ἔξορμήσεως
σὲ μιὰ δοσμένη πε-
ρίσταση. Πολὺ λί-
γο ἐνδιαφερόταν
στὴν πρώτη στι-
γμὴ τῆς κατακτή-
σεως, γιὰ τὴν ἑ-
θνολογική, τὴν οἰ-
κονομική ή διοικη-
τική κι’ ἡθική κα-
τάσταση τοῦ νη-
σιοῦ. Καὶ τοῦτο
δείχτηκε στὴ συμ-
πληρωματική σύμ-
βαση, που ὅπογρά-
φηκε μεταξὺ τῆς
Ἀγγλίας καὶ τῆς
Τουρκίας τὴν 1η
Ἰουλίου 1878, κα-
θώς καὶ στὴν ὅλη
τῆς 14ης Αύγού-
στου τοῦ ίδιου χρό-
νου. Μὲ τὶς συμ-
βάσεις αὐτές ἡ
Ἀγγλία ἀγόραζε
νόκιμας «προσω-
ρινά» (ι.) τὴν Κύπρο ἀπό τὴν Τουρκία γιὰ
διοιστο χρονικό διάστημα (ι.) ἀντὶ 92.686 ἀγ-
γλικῶν λιρῶν τὸ χρόνο, ποσὸ τεράστιο γιὰ
τὰ οἰκονομικὰ μέσα τοῦ νησιοῦ, ἀλ-
λὰ ἀσήμαντο γιὰ τὴ μεγάλη ναυτικὴ
καὶ στρατιωτικὴ σημασία του. Τὸ προη-
γούμενο καθεστώς πολὺ λίγο θιγόταν
ἀπό τὶς νέες αὐτές συμβάσεις, ποὺ μετέ-
βαλαν τὴν Κύπρο ἀπό τουρκική ἐπαρχία
σὲ ἀγγλικὴ οδισιαστικῶν ἀποικία. Καὶ διε-
κήρυξε ἡ Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Βικτώ-
ρια πρὸς τοὺς Κυπρίους τὰ ἔξῆς μόλις κα-
τέλαβε τὸ νησί: «Ἡ Βασίλισσα θερμῶς
ἐνδιαφέρεται ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῶν Κυ-
πρίων καὶ προτίθεται νὰ διατάξῃ τὴν λῆ-

ψιν τῶν μέτρων ἐκείνων ἄτινα ἡθελον θεω-
ρηθῆ τὰ μᾶλλον πρόσφορα διὰ τὴν προα-
γωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς
γεωργίας τῆς χώρας καὶ νὰ παράσχῃ εἰς
τὸν Λαόν τὰ ώφελήματα τῆς ἐλευθερίας,
δικαιοσύνης καὶ ἀσφαλείας». (Προκήρυξη
Οὐδόλσλεύ τῆς 29ης Ἰουνίου 1878). ‘Ἄλλ’
ἄς δοῦμε διὸ οἱ ὄποσχέσεις αὐτές πραγ-
ματοποιοῦνται στὶς συμβάσεις τοῦ Ἰουλίου
καὶ τοῦ Αύγούστου τοῦ 1878, ποὺ καθώρι-
σαν τὸ νομοθετικό, ἀκτελεστικό καὶ δικα-
στικό σύστημα τῆς Κύπρου.

Σύμφωνα μ’ αὐ-
τές ἡ νομοθετική
καὶ ἀκτελεστική ἐ-
ξουσία περιερχό-
ταν στὰ χέρια τοῦ
Μεγάλου Ἀρμο-
στῆ, ποὺ διώριζε
ἡ Βασίλισσα τῆς
Ἀγγλίας. Καταρτί-
ζονταν δηλαδὴ δυό
Συμβούλια, ἔνα Νο-
μοθετικό κι’ ἔνα Ἐκ-
τελεστικό. Καὶ τὸ
μὲν Νομοθετικό ἀ-
πετελεῖτο ἀπό τὸν
Ἀρμοστή, ἀπό ἔξη
μέλη μὴ αἱρετά
κι’ ἀπό δώδεκα αἱ-
ρετά, ἀπό τὰ διοι-
τα τὰ τρία ἥσαν Οθω-
μανοὶ καὶ τὰ ἔννια
Χριστιανοί. Ἡ πε-
ρίοδο τῶν τελευ-
ταίων ἔννια διαρ-
κοῦσε πέντε χρό-
νια κι’ ἡ ἐκλογή
τους γινόταν μὲ κα-
θολικὴ ψηφοφορία.
Ο Ἀρμοστής δύμας
εἶχε τὸ δικαίω-
μα νὰ προτείνῃ
τὰ νομοσχέδια, τὸ
δὲ μέλη μποροῦ-
σαν νὰ προτείνουν
κι’ αὐτά, ἀλλὰ
ὕστερα ἀπό Ἑγκρί-
ση τοῦ Ἀρμοστή.

Τὸ Ἐκτελεστικό Συμβούλιο ἦταν Κυβέρ-
νηση τῆς Κύπρου ἀπετελεῖτο ἀπό τὸν
Μεγάλο Ἀρμοστή, τὸν Ἀρχιγραμμα-
τέα, τὸν νομικὸ σύμβουλο, τὸν ἀρχιδικα-
στὴ κι’ δῆλα μέλη ἀπό δινωτέρους ὑπαλ-
λήλους τῆς Διοικήσεως. Ἡ κυβέρνηση τῆς
χώρας δηλαδὴ ἦτο ἀνατεθειμένη στοὺς
‘Ἀγγλους ἀποκλειστικά’ δὲ δὲ Ἀρμοστής
εἶχε πάντοτε τὴν «ἄρχουσα γνώμη», αὐτὸς
ἀποφασίζοντας δριστικά γιὰ κάθε ὑπόθε-
ση. Ἡ δικαστικὴ, τέλος, ἔξουσία εἶναι κι’
αὐτὴ στὰ χέρια τῶν ‘Ἀγγλῶν κατὰ πλειο-
ψηφία: Τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο ἀπετε-
λεῖτο ἀπό δύο ‘Ἀγγλους, τὰ δὲ μικρότερα,
τὰ τοπικά, εἶναι μικτά, ἀπό ἔναν ‘Ἀγγλό,

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΤΟ 1878